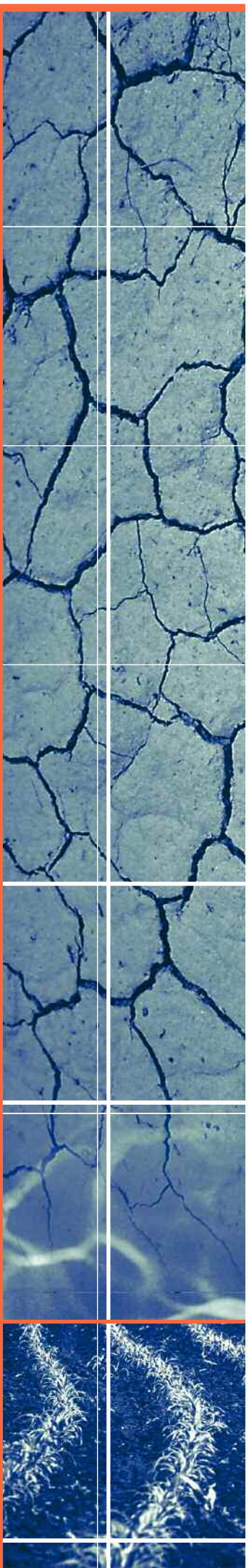

Brochure nr. 13

Naar een nieuwe natuur *over natuurontwikkeling in Nederland*

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

Naar een nieuwe natuur over natuurontwikkeling in Nederland

Inhoud

3	1. Over deze brochure
4	2. Eerst wat geschiedenis
4	– Vroeger
4	– Minder ruimte voor natuur
4	– Begin van natuurbescherming
4	– Versnipperde natuur
5	– Te weinig natuur
6	– Nieuwe natuur ontwikkelen
7	3. Nieuwe natuur: hoe doen we dat
7	– Ruimte voor nieuwe natuur
7	– Ruimte in landbouwgebieden
7	– Ruimte in de Randstad
8	– Een natuurgebied aanleggen
8	– Een natuurgebied laten ontstaan
9	– Een natuurgebied verbeteren
9	– Wat gebeurt er na de aanleg?
10	4. Nieuwe natuur in de toekomst
10	– Het vergroten van natuurgebieden
10	– Het verbinden van bestaande natuurgebieden
11	– Ruimte voor recreatie
11	– Meer ruimte voor natuur
12	– Meer informatie

Naar een nieuwe natuur over natuurontwikkeling in Nederland

1. Over deze brochure

Een landschap met duinen, polders, rivieren en eikenbossen. Deze beelden komen in je op als je aan Nederland denkt. En dat was honderd jaar geleden ook al zo. Dit landschap is wat Nederland typisch Nederlands maakt. We hechten dan ook veel waarde aan dit landschap.

Maar dit typisch Nederlandse landschap begint langzaam te verdwijnen. Doordat de steden groter worden, er meer fabrieken komen en meer wegen worden aangelegd. Als we er niets aan doen, blijft er geen ruimte over voor heidevelden en bloemenweiden.

Gelukkig doen we dat wel. De overheid en natuurorganisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen beschermen, herstellen en beheren ons landschap. Maar ook dat is niet genoeg. Om een natuur te houden waarin veel verschillende planten en diersoorten kunnen leven, moeten we meer doen. We moeten

ervoor zorgen dat de nog bestaande natuurgebieden groter worden en een verbinding met elkaar krijgen. Zodat de planten en dieren genoeg ruimte hebben. En van het ene gebied naar het andere gebied kunnen.

Daarvoor moeten we nieuwe natuur maken, oftewel natuur ontwikkelen. Dat kan op verschillende manieren. Bijvoorbeeld door bestaande natuurgebieden aan te passen, zodat ze weer net als vroeger goed leefbaar worden voor planten en dieren. Of door nieuwe natuurgebieden te maken, bijvoorbeeld door land van boeren te kopen en er een natuurgebied aan te leggen.

Deze brochure vertelt over hoe we natuur ontwikkelen in Nederland. En over de activiteiten die het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) onderneemt en stimuleert om nieuwe Nederlandse natuur te ontwikkelen.

We hechten veel waarde aan het landschap.

2. Eerst wat geschiedenis

Vroeger

Beheren, beschermen en ontwikkelen van natuur was vroeger een zaak van privé-persoonen. Grondeigenaren beheerden en beschermden hun eigen grond. Boeren zorgden voor hun weilanden, bossen en wateren. Kasteelheren lieten hun parken en gronden onderhouden. Iedereen deed wat hij het beste vond voor zijn eigen grond.

Minder ruimte voor natuur

Lange tijd was er genoeg natuur in Nederland. Maar in de loop van de twintigste eeuw veranderde dit. Er ontstond industrie, er kwamen meer mensen die allemaal ergens moesten wonen. Ook de moderne landbouw slokte steeds meer land op. De nieuw ontstane landbouwgrond bood weinig mogelijkheden voor planten en dieren. Als gevolg hiervan was er steeds minder ruimte voor natuur. En door al die menselijke activiteit ontstond milieuvervuiling.

Vanaf de jaren vijftig begon dit een serieus probleem te worden. De oppervlakte natuurgebied nam af, evenals het aantal verschillende planten- en diersoorten in Nederland. Sinds 1900 zijn er van de veertienhonderd plantensoorten in ons land vijftig uitgestorven. En nog eens ruim vierhonderd worden bedreigd.

In de loop van de twintigste eeuw ontstond steeds minder ruimte voor natuur.

Begin van natuurbescherming

De overheid bemoeide zich niet veel met natuurgebieden. Er was immers nog genoeg natuur. Eind jaren zestig veranderde dit toen echt goed duidelijk werd dat het slecht ging met de natuur in Nederland. Daar kwam nog eens bij dat steeds meer mensen in de natuur wilden recreëren. De natuur die er nog wel was, werd dus steeds drukker bezocht. Je kunt je voorstellen dat dat niet altijd goed is voor de planten en dieren die er leven. Er moest

wat gebeuren. De overheid besloot dan ook om veel actiever bezig te gaan met bescherming, beheer en ontwikkeling van natuur.

Zo werd in 1968 de Natuurbeschermingswet aangenomen. Met deze wet konden gebieden of diersoorten aangewezen worden die beschermd moesten worden. En de overheid besloot om een aantal grote natuurgebieden te beschermen door er nationale parken van te maken. In deze nationale parken wordt de natuur beschermd en beheerd.

Versnipperde natuur

Eind jaren tachtig werd een ander probleem duidelijk. Grote natuurgebieden werden nu wel beschermd in Nederland, maar die bescherming hield op bij de grenzen van een gebied. De overheid had vaak niets te zeggen over het gebied daar omheen. Zo stopt vervuiling niet bij de grens van een gebied. Je kunt je ook voorstellen dat dieren zich niets aantrekken van die grenzen. Denk maar aan padden en egels die worden doodgereden omdat ze van het bos naar het een weiland willen en toevallig een autoweg tegenkomen.

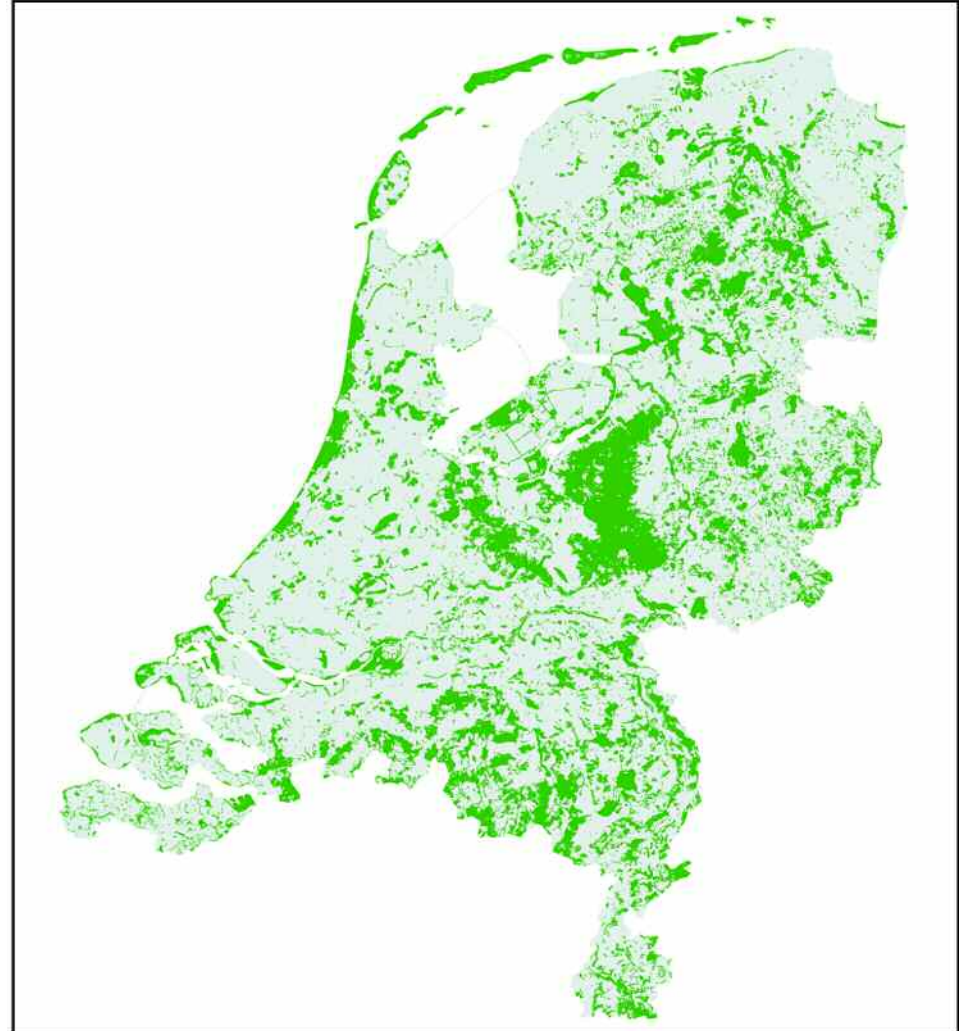
Natuurgebieden waren dus versnipperd. De overheid stelde zich tot doel om natuurgebieden met elkaar in verbinding te brengen. En om meer samenhang aan te brengen tussen natuurgebieden en hun omgeving. Dat was alleen mogelijk door nieuwe natuurgebieden te ontwikkelen en door ook niet-beschermde gebieden erbij te betrekken. Waarbij ook in die niet-beschermde gebieden planten en dieren moeten kunnen leven.

Een wildviaduct. Zo kunnen dieren als egels 'oversteken' van het ene naar het andere natuurgebied.

Naar een nieuwe natuur over natuurontwikkeling in Nederland

De Ecologische
Hoofdstructuur.

Bron: Stichting Recreatie, BORIS

Een samenhangende natuur

De overheid wil graag dat alle grote natuurgebieden in Nederland met elkaar worden verbonden. Om te bepalen waar deze verbindingen moeten komen, zijn op een kaart de bestaande natuurgebieden van Nederland getekend. Ook alle gebieden en verbindingen

die nog ontwikkeld moeten worden zijn op de kaart aangegeven. Deze gebieden en verbindingen worden tezamen de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland genoemd. De Ecologische Hoofdstructuur is ruim 700.000 hectare groot (bestaande plus nog te ontwikkelen natuur).

Te weinig natuur

De versnippering van natuurgebieden in Nederland bleek niet het enige probleem. Er is gewoon eigenlijk te weinig natuurgebied in Nederland over. We beschermden dan wel de bestaande gebieden, maar daar zijn we pas

mee begonnen toen de oppervlakte natuur schrikbarend was afgenomen. Tussen de jaren vijftig en negentig is namelijk bijna vijftig procent van het natuurgebied in Nederland verdwenen.

Naar een nieuwe natuur over natuurontwikkeling in Nederland

De behoefte aan natuur blijft toenemen.

Nieuwe natuur ontwikkelen

Er zijn drie redenen waarom er nieuwe natuur moet komen. Ten eerste moet nieuwe natuur wilde planten en dieren meer ruimte geven, ruimte die ze de afgelopen honderd jaar zijn kwijtgeraakt. Ten tweede moet nieuwe natuur ervoor zorgen dat de bestaande natuurgebieden met elkaar worden verbonden, zodat planten en dieren niet gebonden zijn aan één specifiek gebied. Ten derde blijft de behoefte aan natuur om in te recreëren toenemen.

Willen we de Nederlandse natuur weer op hetzelfde niveau krijgen als bijvoorbeeld hon-

derd jaar geleden, dan zullen we zelf nieuwe natuurgebieden moeten ontwikkelen. Maar het ontwikkelen van nieuwe natuur is niet makkelijk in zo'n vol land. Waar moeten we dat dan doen? Bijna alle grond in Nederland is al in gebruik: voor wonen, werken, wegen of landbouw. En toch heeft de overheid besloten om zo'n 150.000 hectare (1.500 km²) nieuwe natuur te ontwikkelen. Hoe de overheid ervoor wil zorgen dat er ruimte is voor nieuwe natuur en hoe die nieuwe natuur wordt ontwikkeld, lees je in het volgende hoofdstuk.

3. Nieuwe natuur: hoe doen we dat

Hoe zorg je ervoor dat er nieuwe natuur komt? Hierbij spelen twee problemen. Je moet ervoor zorgen dat er ruimte is voor nieuwe natuur. En je moet een gebied zo veranderen dat er nieuwe natuur kan ontstaan. Hoe het ministerie van LNV en natuurorganisaties dit doen, lees je in dit hoofdstuk.

Ruimte voor nieuwe natuur

In Nederland is het niet altijd makkelijk om ruimte te vinden voor nieuwe natuur. Bijna alle grond in Nederland is in gebruik. Voor woningen, wegen, fabrieken, akkers, enzovoort. Wil je nieuwe natuur kunnen ontwikkelen, dan moet je dus het gebruik van grond in een gebied veranderen. De bestaande gebruikers moeten dan uit het gebied verdwijnen. Je kunt je voorstellen dat de bestaande gebruikers daar niet altijd blij mee zijn. Zij moeten dan een andere plek vinden om bijvoorbeeld woningen te bouwen of koeien te laten grazen.

Het is niet makkelijk om ruimte te vinden voor nieuwe natuur.

Nieuwe natuurgebieden worden vooral ontwikkeld uit gebieden die nu voor landbouw gebruikt worden. Dat is ook logisch want het grootste deel van Nederland is nu landbouwgebied (wel zo'n 57%). Met het veranderen van landbouwgrond naar natuur, kan tegelijkertijd de vervuiling door bijvoorbeeld mest verminderen.

Daarnaast worden bestaande natuurgebieden soms veranderd, zodat ze beter aansluiten op de behoeften van de planten en dieren die er leven.

Ruimte in landbouwgebieden

Maar hoe zorg je ervoor dat boeren hun landbouwgrond willen veranderen in een natuurgebied? Daar zijn verschillende manieren voor. Zo kunnen boeren in bepaalde gebieden in Nederland subsidie krijgen van het ministerie van LNV om van hun landbouwgrond weer natuur te maken door deze op een bepaalde manier te beheren. Dit zijn dan meestal kleine gebieden. De overheid wil dat het aantal

boeren dat aan deze subsidieregeling meedoet, toeneemt.

Het geven van subsidie aan boeren voor het beheer leidt niet altijd tot de gewenste natuur. Bijvoorbeeld als het gaat om heel bijzondere natuur, of om grotere stukken aaneengesloten natuur. In die gevallen koopt de overheid grond van boeren. Dit gebeurt dan meestal in 'landinrichtingsgebieden'. In deze gebieden wordt het land anders, beter en handiger herverdeeld. Het gaat daarbij zowel om de grond als de wegen en de sloten die er doorheen lopen. Doel van de landinrichting is in de eerste plaats dat boeren efficiënter kunnen produceren, doordat hun grond dichter bij elkaar ligt en makkelijker te bereiken is. Maar doordat het land opnieuw wordt ingedeeld, kun je er ook voor zorgen dat er grote aansluitende natuurgebieden ontstaan.

Ruimte in de Randstad

Voorals in de Randstad is er weinig natuurgebied. Hier wordt vrijwel alle grond voor wonen, werken en vervoer gebruikt. Maar ook in en om de stad is natuur nodig waar planten en dieren ongestoord kunnen leven. Bovendien: als je in de stad woont, wil je ook wel eens naar het bos.

Voorals in de Randstad is weinig natuur.

Daarom is de overheid al in 1985 begonnen met het werken aan een samenhangend groengebied binnen de Randstad: Recreatie om de stad/Grootschalig Groen. Om dit Grootschalig Groen te maken worden bestaande gebieden aan elkaar gekoppeld, en er worden nieuwe gebieden gemaakt, vooral door bos aan te planten. In deze gebieden is plaats voor natuur en recreatie. Ook binnen de Randstad komen nieuwe natuurgebieden meestal in de plaats van landbouwgebied.

De Millingerwaard.
Hier wordt niets
gedaan zodat de
natuur zich zelf kan
ontwikkelen.

Een nieuw bos in de Randstad

Dat nieuwe natuur niet alleen voor planten en dieren bedoeld is maar ook voor mensen, is goed te zien in een nieuw bos bij Zoetermeer: het Bentwoud. Het Bentwoud wordt wel 1.300 hectare (13 km²) groot, en er zijn al meer dan 100.000 bomen aangeplant. Het bos is opgebouwd uit verschillende ringen. De buitenste ring is bedoeld voor recreatie: hier komen verharde paden en bijvoorbeeld een bezoekerscentrum, een speeltuin en een restaurant. De middelste ring zal natuurlijker worden. Dit deel van het bos is wel toegankelijk voor recreatie, maar is ook bedoeld voor houtproductie en als natuurgebied. In de binnenste ring mag de natuur haar gang gaan. Er worden bomen aangeplant, en wat er daarna gebeurt wordt aan de natuur overgelaten.

Een natuurgebied aanleggen

Sommige natuurgebieden moeten echt helemaal opnieuw aangelegd worden. Vooral voormalige landbouwgebieden hebben meestal veel hulp nodig voordat ze natuurgebied kunnen worden. In deze gebieden zijn vaak jarenlang teveel meststoffen in de grond gestopt. Meststoffen zorgen ervoor dat sommige planten heel hard gaan groeien en andere planten overwoekeren. Hierdoor ontstaat een erg eenzijdige begroeiing van een gebied. Willen andere planten weer een kans krijgen om te groeien, dan moet er eerst voor gezorgd worden dat de meststoffen uit de grond zijn verdwenen. Dit kan bijvoorbeeld door de bovenste laag van de grond af te graven.

De indeling van zo'n gebied is vaak heel specifiek op landbouw gericht. Denk maar aan al die rechte sloten om weilanden heen. Zulke sloten zie je niet in een natuurgebied, daar vind je kronkelende beekjes, poelen en

plassen. Dat betekent dat een landbouwgebied opnieuw moet worden ingedeeld als het een natuurgebied wordt.

Een ander voorbeeld van een aangelegd natuurgebied zie je bij rivieren. Om rivieren zo te laten stromen als mensen wilden, zijn in de afgelopen eeuw veel oevers van rivieren versterkt met bijvoorbeeld stenen en beton. Dit ging ten koste van de natuurgebieden die lagen op de grens van water en land. En dus ten koste van de vele soorten planten en dieren die daar woonden. De laatste tien jaar is men bezig om de oude oevers terug te brengen. Bijvoorbeeld door naast de rivier geulen te graven, zodat die een deel van het water opvangen. Of door oevers weer zandig en glooiend te maken.

Een natuurgebied laten ontstaan

Een andere manier om nieuwe natuur te ontwikkelen is niets doen. Dit klinkt misschien vreemd, maar in sommige gebieden kun je door de grond met rust te laten de natuur weer terugbrengen. Dit moeten dan wel gebieden zijn waar de grond niet te veel vervuild is. En de gebieden moeten bereikbaar zijn voor dieren en de zaadjes van planten en bomen. Om nieuwe natuur te ontwikkelen zijn immers nieuwe soorten in het gebied nodig.

Een goed voorbeeld van zo'n gebied dat met rust is gelaten, is de Millingerwaard. Dit is een gebied ten oosten van Nijmegen aan de rivier de Waal. De grond direct naast de rivier stond ooit vol met bomen. De afgelopen eeuw is dit gebied echter voor de landbouw gebruikt. Sinds 1989 wordt de grond weer aan de natuur overgelaten. De natuur zorgde ervoor dat de vervuiling in de grond via de rivier werd afgevoerd. En planten en dieren keerden via de rivier weer in het gebied terug. Nu is het een natuurgebied met bossen, moerassen en stuivend zand.

Naar een nieuwe natuur over natuurontwikkeling in Nederland

Het eerste nieuwe natuurgebied

Het eerste grote nieuwe natuurgebied in Nederland ontstond per ongeluk. Toen Flevoland werd aangelegd, werd er een ruimte gereserveerd voor een industriegebied. Maar dat had geen haast. Het gebied werd met rust gelaten. De natuur ontwikkelde zich zonder inmenging van mensen. Nu heet het de Oostvaardersplassen en is het een belangrijk vogelgebied waar duizenden vogels broeden, overwinteren of langskomen op hun trek naar het zuiden.

Een natuurgebied verbeteren

Daarnaast kun je natuur ontwikkelen door bestaande natuurgebieden te verbeteren. Zo zijn bijvoorbeeld langs de randen van het IJsselmeer, waar eerst alleen water was, zandplaten opgespoten. Op die zandplaten kunnen zich riet en wilgenbos vestigen. Zodat er nu nog meer wilde planten en dieren in het gebied kunnen leven. Op andere plaatsen in Nederland zijn weilanden eerst instandgehouden door natuurbeheerders, maar is later besloten om ze af te graven. Daardoor kan daar bijvoorbeeld heide met vennen ontstaan.

Een ander voorbeeld van gebieden die verbeterd worden zijn bossen. Een bos kun je

verbeteren door het zo natuurlijk mogelijk te laten zijn. Dat betekent: een bos met veel variatie, veel boomsoorten en bomen van verschillende leeftijden. Om zo'n bos te krijgen moet je omgevallen dode bomen gewoon laten liggen. Vroeger werden dode bomen weggehaald, omdat de mensen het niet netjes vonden. Maar dode bomen zijn juist een belangrijke voedingsbodem voor andere bomen en ook voor heel veel dieren en paddestoelen.

Wat gebeurt er na de aanleg?

De nieuwe natuurgebieden zijn erg verschillend. Ook in de manier waarop ze na de aanleg beheerd worden. Sommige worden aangelegd en daarna met rust gelaten. Ze worden alleen beschermd tegen slechte invloeden van buitenaf, zodat ze zich zelf kunnen ontwikkelen. Dit gebeurt vooral met gebieden die veel tijd nodig hebben om zich te ontwikkelen zoals oerbossen op zandgrond. Andere gebieden worden in hun ontwikkeling begeleid. Bijvoorbeeld door er verwilderde koeien (zoals Schotse hooglanders) of paarden uit te zetten die ervoor zorgen dat niet overal bos komt. Maar er is ook nieuwe natuur die intensiever beheerd wordt, bijvoorbeeld door te maaien. Zo krijgen planten die er niet vaak voorkomen ook een kans om er te groeien.

Wilde paarden in de Oostvaardersplassen.

4. Nieuwe natuur in de toekomst

We zijn dus in Nederland hard bezig om nieuwe natuur te ontwikkelen. En daar zijn de eerste resultaten al van te zien. Maar komt er wel snel genoeg nieuwe natuur bij? Om die vraag te beantwoorden moeten we terug naar de drie redenen voor het ontwikkelen van nieuwe natuur: het vergroten van natuurgebieden, het verbinden van bestaande natuurgebieden, en het maken van ruimte voor recreatie. In dit hoofdstuk lees je de stand van zaken op deze drie gebieden en een blik in de toekomst.

Het vergroten van natuurgebieden

Het ministerie van LNV heeft zo'n vijftien jaar geleden een aantal gebieden aangewezen waarbinnen nieuwe natuur moet worden ontwikkeld als vergroting van bestaande natuurgebieden. Vervolgens moesten provincies binnen deze gebieden aangeven waar precies natuur moet worden ontwikkeld. Inmiddels zijn de provincies hier vrijwel klaar mee. Helaas is het niet overal gelukt om de nieuwe natuur goed te laten aansluiten op de bestaande natuur. Misschien zijn in de toekomst nog mogelijkheden om dat te verbeteren.

Tot dusverre is de hoeveelheid nieuwe natuur nog beperkt. Dit zal echter op korte termijn veranderen. De overheid heeft namelijk

al veel grond van boeren gekocht. Van de 150.000 hectare grond die de overheid wil gebruiken voor nieuwe natuur, is al zo'n 80.000 hectare aangekocht. Maar je kunt je voorstellen dat het enige tijd duurt om een nieuw inrichtingsplan te maken voor zo'n groot gebied met verschillende eigenaren en gebruikers. Op een manier waarbij iedereen tevreden is. In veel gebieden is dit plan ondertussen klaar. Daar kan nu worden begonnen met het veranderen van het gebied. In de komende tien jaar zullen dan ook veel nieuwe natuurgebieden ontwikkeld worden.

Het verbinden van bestaande natuurgebieden

Naast het vergroten van natuurgebieden is het ook belangrijk om de gebieden met elkaar te verbinden. Dat kan bijvoorbeeld door het aanleggen van brede oeverstroken, bermen of houtwallen (smalle stroken bos). Maar er zijn nu ook plannen voor het ontwikkelen van veel bredere verbindingzones: de 'Robuuste Verbindingen'. Deze verbindingen kunnen wel een kilometer breed zijn. Er kunnen veel meer planten en dieren gebruik maken dan van de smalle verbindingen. Voor de Robuuste Verbindingen zal ongeveer 27.000 hectare extra nieuwe natuur worden ontwikkeld.

De komende jaren komen er veel nieuwe natuurgebieden bij.

Naar een nieuwe natuur over natuurontwikkeling in Nederland

De behoefte aan
recreatie in de natuur
blijft in de toekomst
toenemen.

Ruimte voor recreatie

Bij de aanleg van vrijwel alle nieuwe natuurgebieden wordt rekening gehouden met de behoefte aan recreatie. Zoals in het Bentwoud, met z'n verschillende ringen (zie kader in hoofdstuk 3). Daarbij moet er natuurlijk altijd goed op gelet worden dat recreatie de natuur niet verstoort. Er is nu eenmaal altijd de mogelijkheid dat mensen planten vertrappen of dieren laten schrikken. De behoefte aan recreatie in de natuur blijft ook in de toekomst toenemen. Ook de nog te ontwikkelen natuurgebieden zullen daarom geschikt moeten zijn voor recreatie.

Meer ruimte voor natuur

Een groot probleem bij het ontwikkelen van nieuwe natuur blijft dat er weinig ruimte is in Nederland. Om hier een oplossing voor te vinden, doet het ministerie van LNV onderzoek naar hoe we in de toekomst gebieden tegelijkertijd voor verschillende doelen kunnen gebruiken. Dus voor natuur én voor landbouw én voor verkeer én voor recreatie. Zo kun je een nieuwe snelweg bijvoorbeeld deels ondergronds aanleggen, zodat er aan de oppervlakte plaats is voor een bos of een rivier. Het gebruiken van een gebied voor meerdere activiteiten heet ook wel *meervoudig ruimtegebruik*.

Brochure nr. 13

Naar een nieuwe natuur over natuurontwikkeling in Nederland

Meer informatie

Organisaties

Staatsbosbeheer
www.staatsbosbeheer.nl
Natuurmonumenten
www.natuurmonumenten.nl
Wereld natuurfonds
www.wnf.nl
Millingerwaard
www.wnf.nl en zoek vervolgens op
'Millingerwaard'
Natuurpagina
natuur.pagina.nl
Alterra
www.alterra.nl

Brochures op www.minlnv.nl

Het belang van bos
In de buitenlucht
Bescherming van planten en dieren
Kennis en vernieuwing

Ambtelijke stukken

Agenda Vitaal Platteland op
www.minlnv.nl
Nota Ruimte
www.minvrom.nl

Agenda Vitaal Platteland en de brochures
zijn ook verkrijgbaar bij de Infotiek van het
ministerie van LNV: 070 – 378 40 62 of e-mail:
infotiek@minlnv.nl.

Brochure nr. 13

Naar een nieuwe natuur *over natuurontwikkeling in Nederland*

Colofon

Den Haag, februari 2005

Uitgave:

Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit, Directie Voorlichting

Tekst:

Boukje Klinker, Nawwara

Foto's:

Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit
Fotobureau Mieke van Engelen

B33449